

Moderní kontinentální filosofie: vybrané kapitoly

Daniel Špelda, Katedra filosofie FF MU

Podzimní semestr 2020

Seznam témat a okruhů ke zkoušce

I. Marx

1. Antropologie odcizené práce
2. Historický materialismus
3. Bytí, vědomí a ideologie

II. Frankfurtská škola

III. Foucault

IV. Bauman

III. Michel Foucault (1926-1984)

Obsah

1. Život a dílo
2. Dějiny šílenství
3. Slova a věci
4. Archeologie vědění
5. Genealogie
6. Dohlížet a trestat
7. Dějiny sexuality
8. Moc
9. Závěrečné poznámky

1. Život a dílo

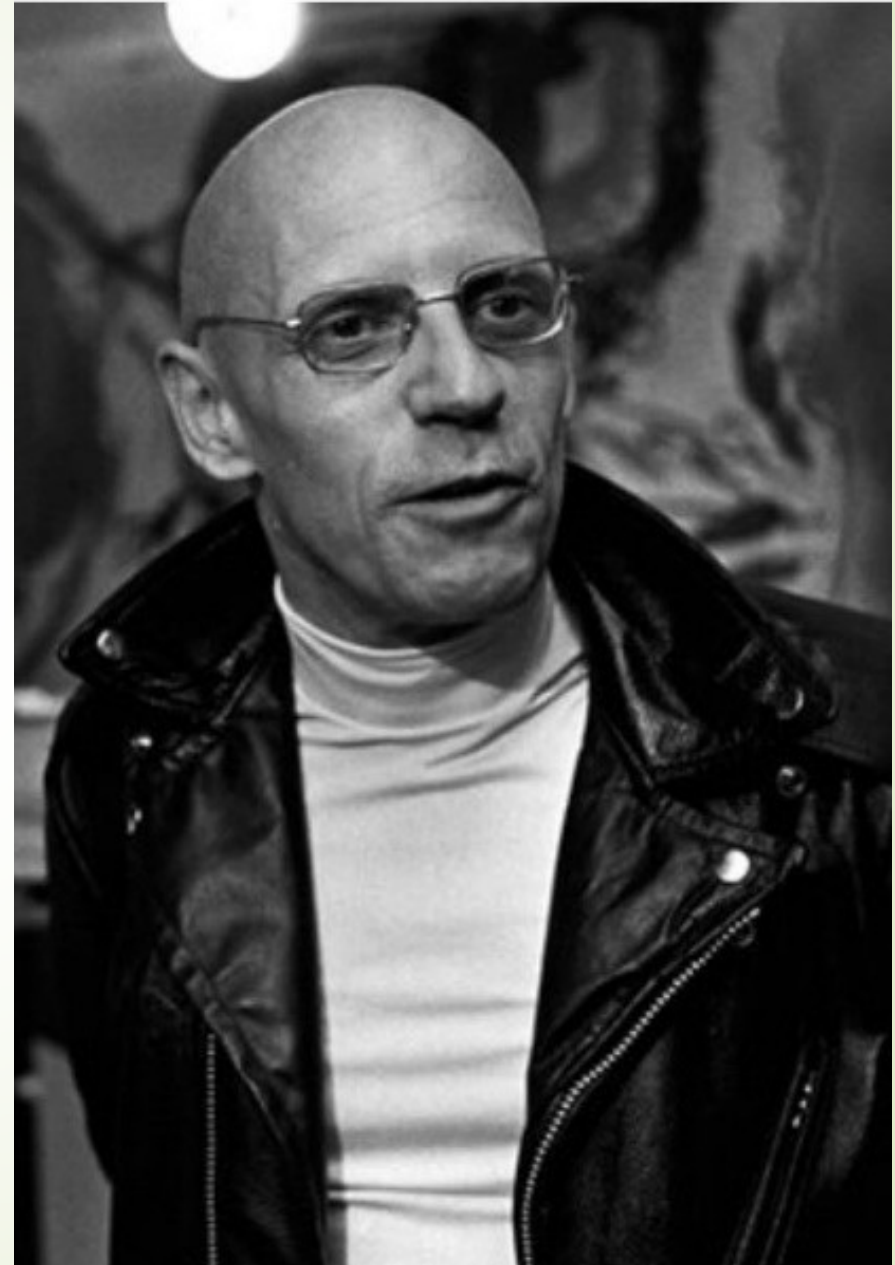
Biografie

- 1926 Narozen v Poitiers jako syn lékaře.
- 1945 Ochod do Paříže.
- 1945-1951 École normale supérieure – obory psychologie – filosofie.
- Pokus o sebevraždu, patrně kvůli homosexualitě (1952 A. Turing odsouzen k chemické kastastraci!)
- 1951-1955 Psycholog v nemocnicích, členství ve francouzské komunistické straně.
- 1955 Švédsko, Uppsala
- 1958 Varšava
- 1959 Hamburg
- 1960 Návrat do Francie.
- 1961 Vydává doktorskou práci Dějiny šílenství.
- 1962 Profesor na univerzitě v Clermont-Ferrandu.
- 1966 Přednášky v Tunisu, Slova a věci
- 1968 Profesor na univerzitě ve Vincennes, angažovanost ve studentském hnutí.
- 1969 Archeologie vědění.
- 1970 Nástup na Collège de France.
- 1971 Informační skupina o vězeních.
- 70. léta: Prototyp angažovaného intelektuála; iránská revoluce.
- 1975 Dohlížet a trestat.
- 1975 Dějiny sexuality 1. Vůle k vědění.
- 1975 Profesor na univerzitě v Berkeley
- „Foucaultovo jméno přitahuje davy studentů, stačí, aby bylo na plakátě, a posluchárny jsou nabitě. (...) Jeho přednášky jsou vlastně spíš mítinky, účast je tak obrovská, že musí nastoupit policie a uzavřít vchody“ (Eribon, str. 320 n.).
- Sblížení s homosexuální komunitou v San Franciscu.
- Umírá na HIV 25. června 1984 ve 13:15.

Hlavní díla

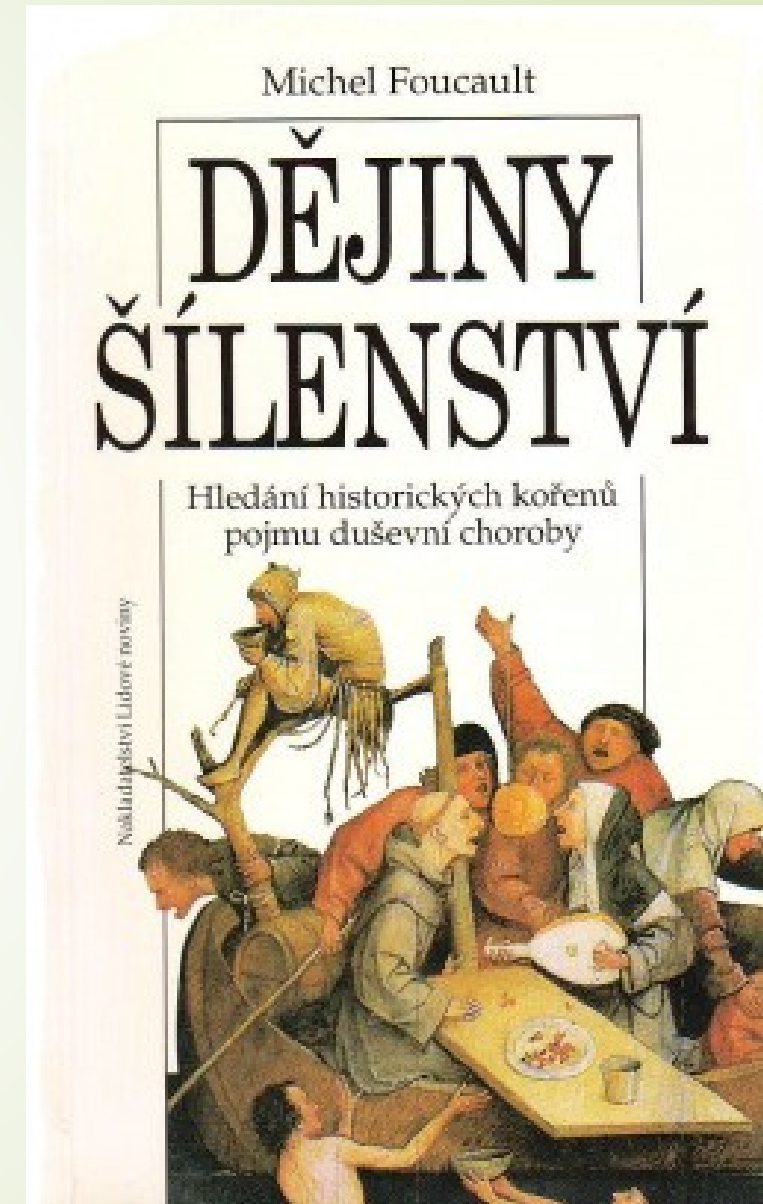
- ▶ *Folie et déraison. Histoire de la folie à l'âge Classique* (1961; č. jako *Dějiny šílenství v době osvícenství*, 1994, *Historie šílenství v době klasicismu*, 2020)
- ▶ *Les Mots et les choses. Une archéologie des sciences humaines* (1966, slov. *Slová a veci. Archeológia humanitných vied* (přel. M. Marcelli) 1988, 2000, č. *Slova a věci*, 2010 – pozor! anglicky jako *The Order of Things* – německy *Die Ordnung der Dinge*)
- ▶ *L'Archéologie du savoir* (1969, č. jako *Archeologie vědění*, 2002)
- ▶ *Surveiller et punir. Naissance de la prison* (1975; č. jako *Dohlížet a trestat. Kniha o zrodu vězení*, 2000)
- ▶ *Histoire de la sexualité, vol. 1 : La volonté de savoir* (1976, č. jako *Dějiny sexuality: Vůle k vědění*, 1999)
- ▶ *Histoire de la sexualité, vol. 2 : L'usage des plaisirs* (1984, *Dějiny sexuality: Užívání slastí*, 2002).
- ▶ *Histoire de la sexualité, vol. 3 : Le souci de soi* (1984, *Dějiny sexuality: Péče o sebe*, 2003).
- ▶ *Histoire de la sexualité, vol. 4 : Les aveux de la chair* (2018) (dosud česky nevyšlo)
- ▶ České výběry kratších textů:
- ▶ *Diskurs, autor, genealogie* – č. 1994 – přednášky z Collège de France
- ▶ *Myšlení vnějšku*, č. 1996

2. Dějiny šílenství

Název a překlady

- ▶ Standardní francouzská disertace, tj. více jak tisíc stran je minimum.
- ▶ Původní vydání *Folie et deraison: Histoire de la folie a l'age classique* (tj. *Šílenství a nerozum: Dějiny šílenství v klasické době*).
- ▶ Pro anglosaský svět se vydává **zkrácená** verze díla pod titulem *Madness and civilization* (u nás jako *Dějiny šílenství: hledání historických kořenů pojmu duševní choroby* (1994).
- ▶ Nedávno vyšel český překlad patrně celé původní francouzské verze jako *Historie šílenství v době klasicismu* (2020).

Obsah

- Pojetí šílenství ve **třech** kulturních **obdobích** evropských dějin – v renesanci, v klasické době (tj. 17. a 18. století) a moderní době (19. století).
- Renesanční kultura byla tolerantní k bláznům.
- V novověku (v klasické době) přichází chvála rozumu a odsouzení šílenství.
- „Velké uvěznění“ v pol. 17. století: zadržení bláznů ve špitálech.
- Šílenství není chápáno jako nemoc, ale jako **sociální nedostatek**: jako neschopnost přizpůsobit se sociálnímu pořádku.
- V 18. století šílenství začíná být chápáno antropologicky a epistemologicky jako absence racionality – tedy jako **čistá animalita** – iracionální svoboda.
- Brutalita pocházela z určité koncepce lidské přirozenosti: plnohodnotná lidská bytost definována rozumem, zatímco nerozum je čistou animalitou.

Medikalizace šílenství v moderní době

- ▶ Foucault zpochybňuje medikalizaci šílenství od konce 18. století jako projev soucitu a pokroku.
- ▶ Lékař byl povolán k tomu, aby z děsivého šílenství učinil něco přístupného rozumu: tedy aby z nepochopitelného šílenství učinil **rozumově uchopitelnou nemoc**.
- ▶ Snaha oddělit šílence od žebráků, chudáků a zločinců.
- ▶ Specializované ústavy pro choromyslné bez brutality vyhrazené zločincům.
- ▶ Cíl: převýchova bláznů – blázni se musí podřídít.
- ▶ Místo opravdového léčení jsou z šílenců prostřednictvím jakési **psychické drezúry** vychováváni nekonfliktní příslušníci společnosti, kteří nemají právo na to být sami sebou.

Foucaultovo pojetí šílenství

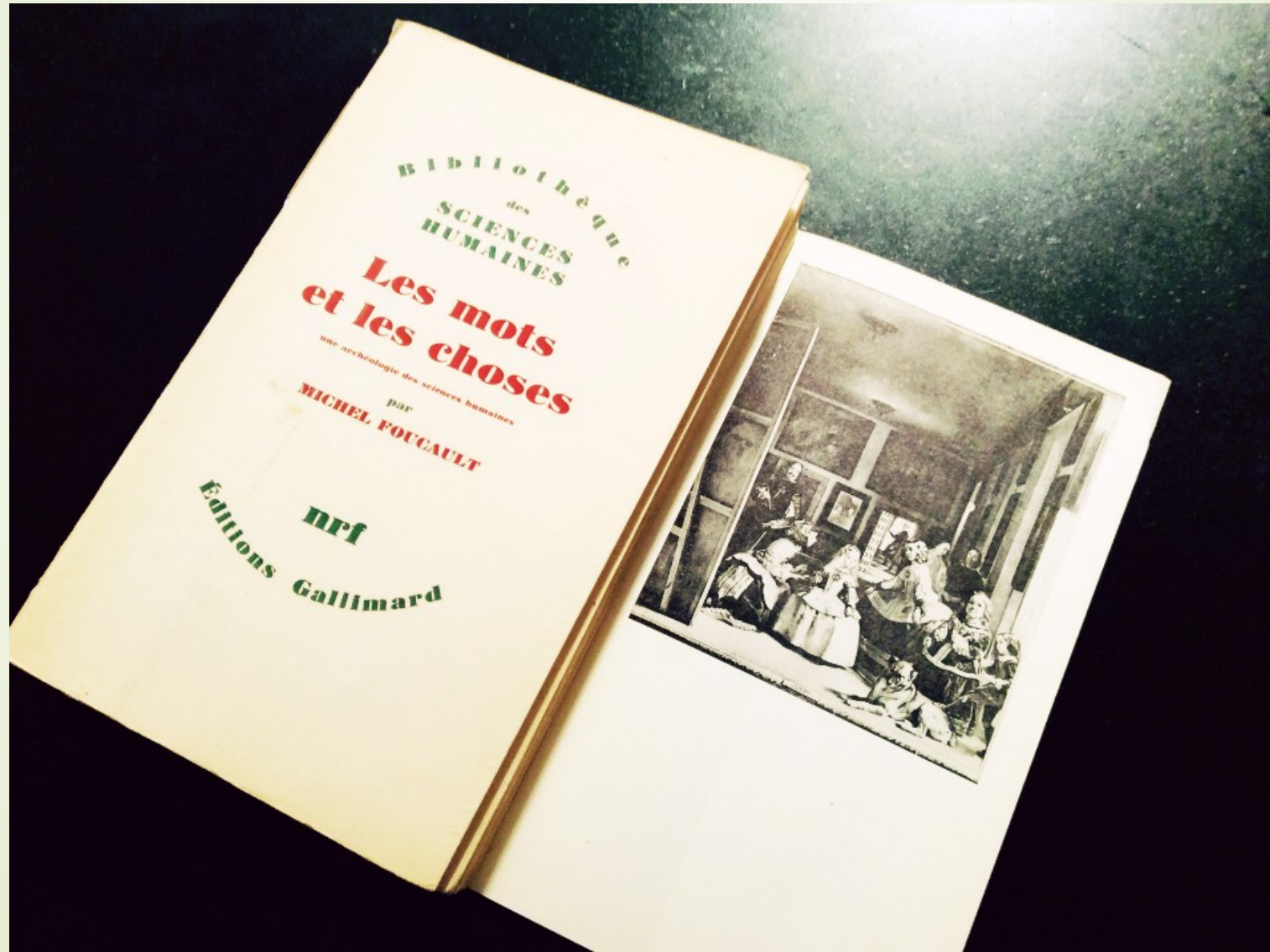

- ▶ F. je na straně šílenství – romantická heroizace šílenství jako historického protihráče rozumu.
- ▶ Šílenství ztělesňuje jinakost, kterou moderní společnost vylučuje a odsuzuje k mlčení.
- ▶ Rozum, který nás měl osvobodit, se stal hlavním nástrojem našeho ovládnutí.
- ▶ Šílenství ukazuje důsledky definic lidské přirozenosti: na ty se okamžitě naváže mocenský aparát, který vylučuje všechno ne-přirozené.
- ▶ Foucault ukazuje, že údajně nadčasové koncepce lidské přirozenosti mají **historický původ**, tj. jsou výrazem konkrétních představ, zájmů a motivů (tj. nejsou univerzální).

Hlavní rysy Foucaultova myšlení

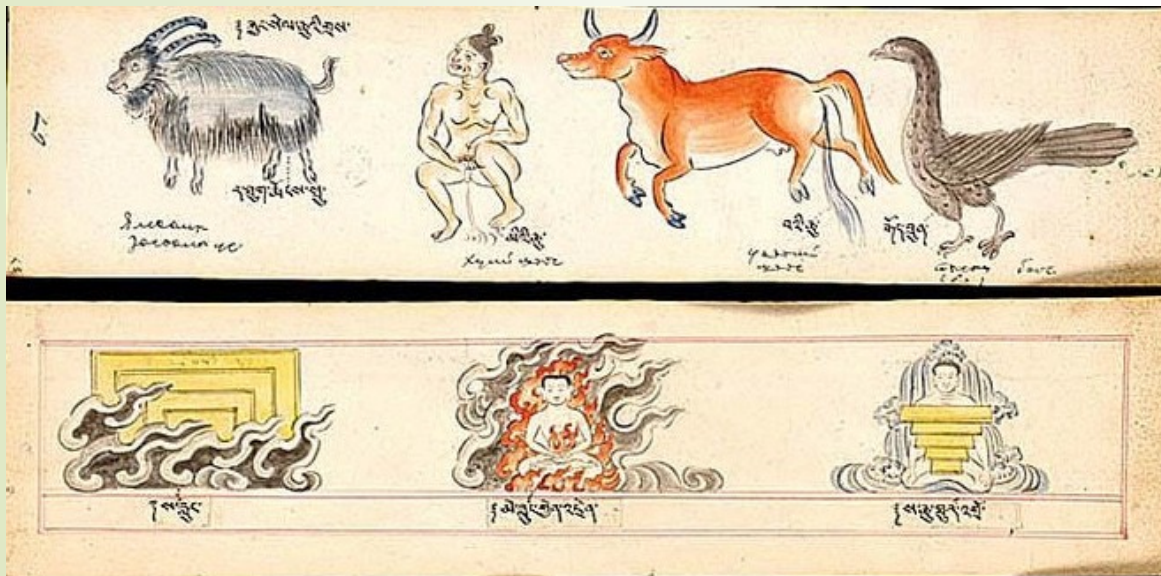
- a) Odmítání univerzálních definic lidské přirozenosti.
- b) Odmítání glorifikace rozumu. Foucault zbavuje rozum jeho údajné objektivity a ideologické nevinnosti.
- c) Odmítání univerzálních pravd. Podle Foucaulta jsou poznatky týkající se lidí a jejich úsilí vždy historicky relativní.
- d) Historická povaha filosofie: Foucault rád ukazoval historický původ údajných nadčasových a univerzálních, tedy ahistorických pojmů a kategorií, jako je rozum, člověk, trest, šílenství, sexualita nebo lidská přirozenost.
- e) Nedůvěra v ušlechtilé ideje. Za vznešenými ideály se skrývá nějaký mocenský aspekt.

3. Slova a věci

Východisko

- Taxonomie = biologická klasifikace rostlin a živočichů.
- V Borgesově čínské taxonomii nevidíme řád, princip nebo strukturu – ale bez toho se nedá myslet.
- F. chce najít skryté struktury, které organizují a uspořádávají naše přemýšlení o věcech.

„Tato kniha má svůj původ v jednom Borgesově textu [...] Tento text uvádí ‚jistou čínskou encyklopedii‘, v níž se píše, že zvířata se dělí na: a) patřící císařovi, b) nabalzamovaná, c) zdomácnělá, d) prasátka, e) sirény, f) bájná, g) toulavé psy, h) zvířata zahrnutá do této klasifikace, i) co jsou jako bláznivá, j) nespočetná, k) nakreslená tenoučkým štětcem z řavej srsti, l) a podobná, m) ta, co právě rozbila džbán, n) ta, co zdálky připomínají mouchy. To, před čím se v úžasu nad touto taxonomií najednou ocitáme, je hranice našeho myšlení: holá nemožnost takhle myslet“ (s. 7)

Historické apriori

- ▶ *A priori* v Kantově pojetí: apriorní formy poznání v subjektu, které dělají pořádek v chaotické smyslové zkušenosti; apriorní formy názoru: čas a prostor; *Verstand* – kategorie: syntéza názoru (zkušenosti) a myšlení = poznání.
- ▶ F. převedl Kantovo *a priori* na kulturní a historickou rovinu.
- ▶ *Kantovo a priori*: otázka po podmínkách možné zkušenosti.
- ▶ Foucaultovo *historické a priori*: soubor principů, které určují, co a jak si daná doba „myslí“; struktury, podle nichž daná doba uspořádává údaje, které má k dispozici.

Epistéma

- ▶ **Epistéma** je apriorní, neuvědomovaná struktura, která utváří myšlení určité doby.
- ▶ F. rozlišuje tři **epistémy**: **renesanční**, **klasická** (17.-18. století), **moderní** (19. – 20. století).
- ▶ Každá epistéma spojuje jinak slova a věci: jazyk a skutečnost.
- ▶ To, co si lidé myslí, si nemyslí náhodou – je to určováno epistémou.
- ▶ Epistéma určuje témata, metody, kritéria pravdivosti, pojmy, povaha výsledků poznání.
- ▶ Existenci epistémy si lidé neuvědomují.
- ▶ Metoda k odhalení epistémy = „*archeologie vědění*“.

Jednotlivé epistémy

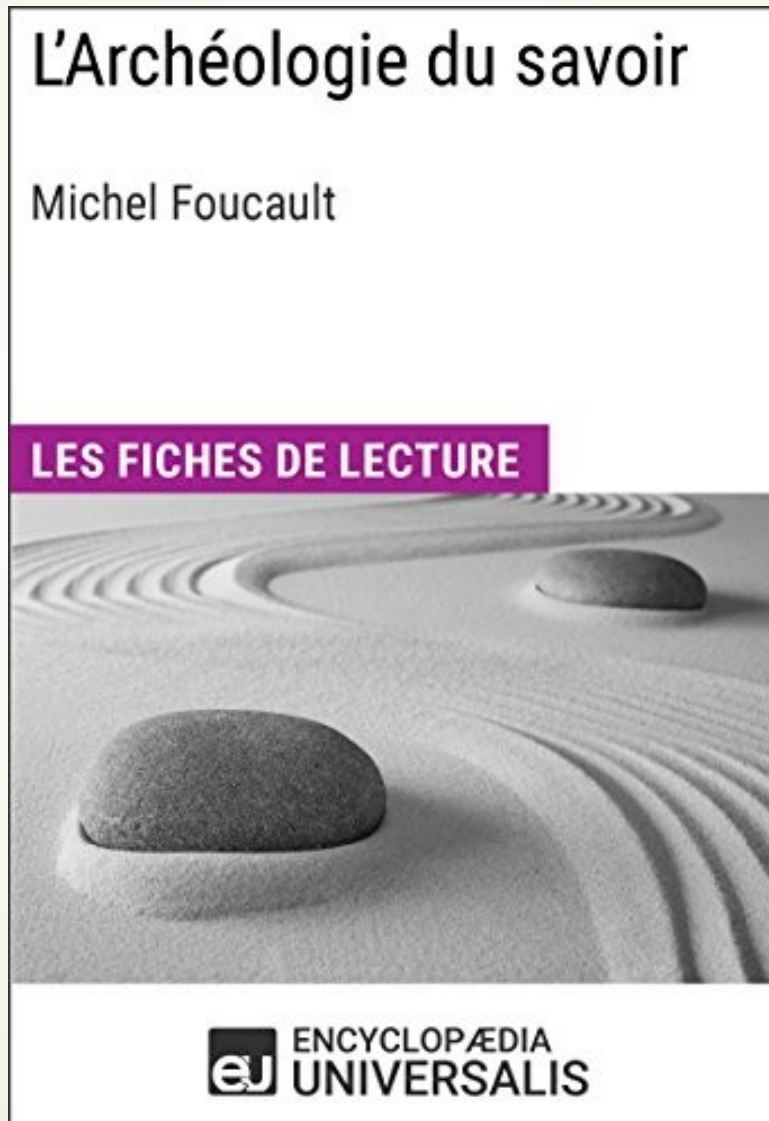
- **Renesanční epistéma:** poznání se opírá o kategorie podobnosti, příbuznosti, sympatie (okultní obory).
- **Klasická epistéma:** poznání se opírá o matematiku (Descartes), kvantifikace; Foucault se soustředí na tři obory: jazykovědu, přírodopis, ekonomii.
- **Moderní epistéma:** do poznání vstupuje čas – poznání se historizuje: věc poznáme tím, že pochopíme její dějiny, její postupné utváření. Opět tři obory: jazykověda, přírodopis a ekonomie.
- Moderní epistéma se vyčerpala – nastupuje nový způsob poznání: „*strukturalismus*“.

Diskontinuita dějin

- ▶ F. odmítl pozitivistické pojetí dějin, tj. představu, že dějiny představují souvislý a nepřerušovaný vývoj – Comtův zákon tří stádií – víra v pokrok; přesvědčení o existenci stále stejných témat, idejí a pojmů napříč epochami.
- ▶ Podle F. existují v dějinách mezery, diskontinuity, přeryvy.
- ▶ Kontinuita idejí a pojmů (např. gravitace) je zdánlivá .
- ▶ Nedochozí ke kontinuálnímu pokrokovému vývoji, ale mění se způsob uvažování: metody, témata, pojmy, smysl výzkumu i jeho instituce.
- ▶ Každá epistéma má svou vnitřní logiku, která dává smysl jen uvnitř ní samé.
- ▶ Epistémy jsou nesouměřitelné (Kuhn, *Struktura vědeckých revolucí*, 1962).
- ▶ To, co si myslíme, si nemyslíme **náhodou** – spontánnost myšlení je iluze.

4. Archeologie vědění

Základní vymezení

- Kritika *Slov a věcí* : absence metody.
- *Archeologie vědění* (1966) čistě metodologický spis, který pojednává o **hledání neviditelných struktur** myšlení.
- V každé historické epoše je způsob myšlení vždy nějak determinován: gramatikou, logikou a implicitními pravidly .
- Pravidla jsou neuvědomovaná: stanovují horizont myslitelného, tj. množinu myšlenek, které by dávaly smysl.
- Archeologie chce stanovit pravidla nebo struktury, které stanovují, o čem lze přemýšlet a co je nesmysl.
- I naše současné myšlení se řídí pravidly.

Strukturalistická povaha archeologie

- ▶ Archeologie předpokládá existenci struktur.
- ▶ Archeologii nezajímají jednotlivci – na rozdíl od dějin filosofie (Hume, Descartes atp.)
- ▶ Odhalení strukturních pravidel myslitelného: Jaká pravidla umožnila, že Descartes formuloval *cogito ergo sum* jako východisko své filosofie.

- ▶ **Marginalizace subjektu:** individua žijí v prostředí, které určuje a omezuje, co může být řečeno a co by nedávalo smysl.
- ▶ Archeolog se neptá, co řekl Descartes.
- ▶ Archeologie chce odkrýt: obecnou strukturu myšlení – dobovou konfiguraci myšlení.

Příklad novověké filosofie

- Klasické dějiny filosofie – po osobnostech.
- Filosofie jako příběh individua – román se zápletkou: iluze, že dějiny filosofie mají smysl, že události po sobě následovaly v logickém pořadí a že vše sledovalo nějaký smysl a cíl.
- Falešný dojem kontinuity a smysluplnosti.
- Archeologická kniha o novověké filosofii: nikoli stanoviska jednotlivých filosofů, ale rekonstrukce toho, co jim bylo společné, co determinovalo horizont jejich myšlení.
- F. není marxista: myšlení není projevem ekonomické základy; soustředil se čistě na intelektuální kontext: politicko-sociálně-ekonomický kontext ho nezajímal.
- Epistémy jsou arbitrární a diskontinuitní: netvoří pokrok od nejhorší k nejlepší.
- Archeolog se nezajímá o pravdivost výpovědí (jestli měl pravdu Descartes nebo Hume).
- Archeolog odkrývá v dějinách myšlení nahodilosti, které se tváří jako nutnosti – bojuje tedy proti velkým příběhům o vzniku této civilizace.
- F. nechce zkoumat příčiny změn epistém a jejich genezi: neví, jak na to.

Diskurs

- ▶ F. sám pojem diskurs nedefinoval a netrápilo ho to (!)
- ▶ Výchozí **definice** diskursu: systém výpovědí, které jsou sjednoceny tématem, metodou a pravidly.
- ▶ Cílem archeologie je popis diskursu: tedy popis výpovědí, z nichž se skládá, a také popis pravidelností a pravidel, podle kterých funguje (= *diskursivní regularity*).
- ▶ **1. Diskurs není věda (nebo vědecká disciplína).** F. někdy ztotožňuje diskurs s obory (medicína, ekonomie atp. viz *Archeologie Vědění*, s. 99). Ale pojem diskursu zahrnuje i nevědecké a mimovědecké výpovědi.
- ▶ **2. Synchronní koexistence diskursů.** O stejném předmětu může pojednávat více diskursů (kniha o novověké filosofii)
- ▶ **3. Diskurs je řízen a konstituován pravidly (diskurs. regularitami).** Pravidla určují, co a jak smí být myšleno, napsáno, vysloveno a učiněno; co je ne/pravdivé. Foucaulta zajímají právě tato pravidla tj. formální struktura diskursu

Diskurs

- **4. Diskurs je způsob vnímání a rozumění světa.**
Diskurs je opět cosi jako apriorní forma poznání, která určuje naše chápání světa.
- Diskurs znamená, že si pojmově a pomocí různých kategorií přivlastňujeme a vykládáme svět – „škatulkování“ i proti vůli věcí.
- Diskurs je mřížka, kterou pohlížíme na svět – části mřížky jsou pravidla.
- Nic takového jako „normální“, „přirozená“ interpretace světa „podle zdravého rozumu“ neexistuje. Svět je vždy filtrován diskursivními strukturami v naší mysli.

Neplatí představa, že před námi všemi stojí stejná skutečnost, kterou máme rozklíčovat: „nepředstavovat si, že svět k nám obrací čitelnou tvář, kterou nám postačí jen rozluštit; svět není pomocníkem naší znalosti (...) Diskurs je třeba pojímat jako násilí, které působíme věcem, v každém případě jako jistou praxi, kterou jim vnucujeme...“
(Řád diskursu, s. 27)

Diskurs

- **5. Diskurs jako výsledek pravidel omezení a vylučování.** Diskurs utvářejí zejména negativní pravidla vylučování a zakazování. Diskurs vzniká vymezením toho, co se nesmí říci.
- Když mluvíme, vždy si neseme v hlavě pravidla.
- Nelze myslet a jednat mimo diskurs

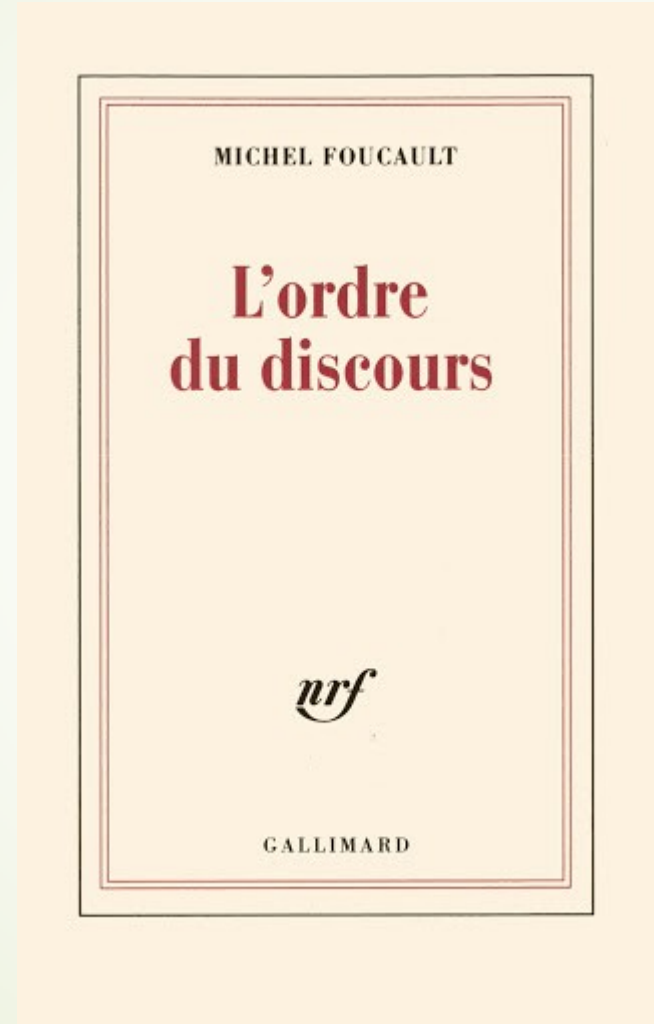
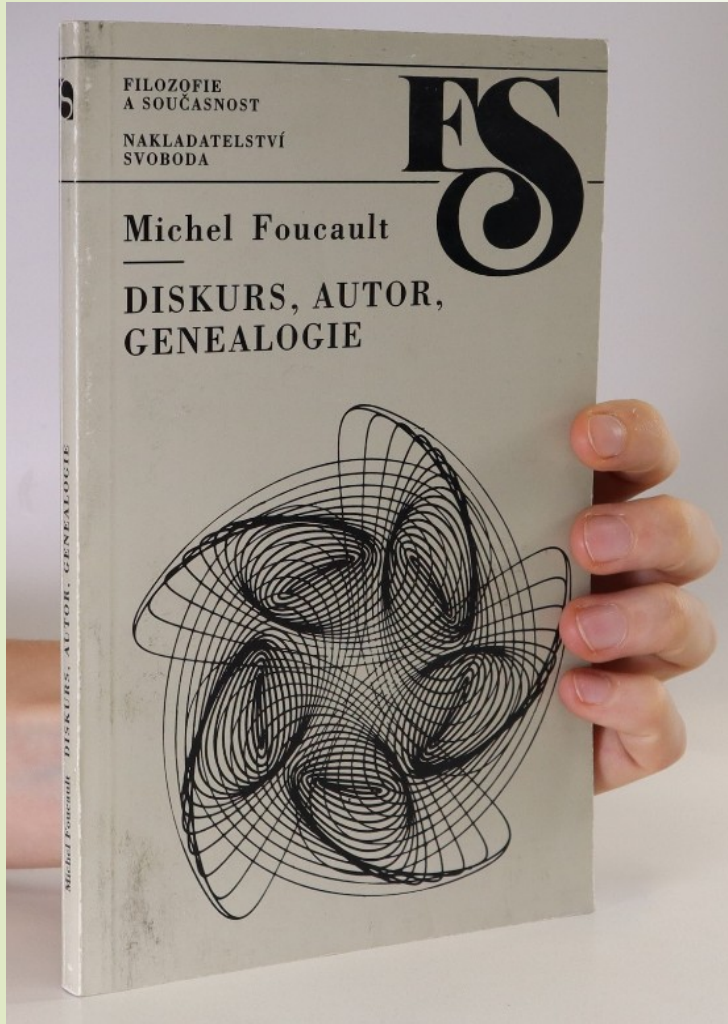

- Rituální pravidla diskursu: např. formálnost akademického diskursu
- Univerzity : místa vštěpování akademického diskursu → univerzita je rozsáhlý systém umlčování anebo nucení k mluvení

Diskurs

- ▶ **6. Diskurs vytváří své předměty.** Šílenství bylo pochopeno jako nemoc, teprve když vznikl medicínský diskurs, který o něm mluvil jako o nemoci. Sexualita (která není totéž jako pohlavní styk) vzniká teprve tehdy co v 19. století vznikají sexuologické, biologické, evoluční, psychiatrické a také demografické a populační diskursy, které definují sexuální praktiky, jejich normality a abnormality.
- ▶ Výstupní **definice** diskursu:
 - ▶ Diskurs je určitá praxe myšlení, psaní, mluvení a jednání, která sama systematicky vytváří předměty, o nichž pojednává.
 - ▶ Diskurs je systém výpovědí, pravidla, podle nichž musí být výpovědi formulovány, a procesy, jimiž jsou některé výpovědi uznávány a jiné vylučovány.
- ▶ Víceméně synonymně užívá Foucault také pojmy epistéma, archiv, diskursivní formace.
- ▶ Video: [Discourse – Knowledge - Power](#)

5. Geneaologie

Řád diskursu, 1971

česky vyšlo v souboru *Diskurs, autor, genealogie* (1994)

Obrat ke genealogii

- ▶ Kolem roku 1970 Foucault projekt archeologie opustil – obrat.
- ▶ Rozlišují se tedy dvě hlavní Foucaultova období:
 1. archeologické období (do r. 1970)
 2. genealogické období.
- ▶ Nový program genealogie – přednáška *Řád diskursu* (1970)
- ▶ Hlásí se k Nietzschevi a jeho *Genealogii morálky*.
- ▶ Genealogii nikde nedefinuje! Metafory a abstraktní příměry.

Znaky genealogie

- ▶ 1. Hlavním předmětem zájmu genealogie je i nadále diskurs. Nejde už o popis pravidel, ale o to, jakými způsoby společnost kontroluje, řídí, formuje a omezuje vznik a podobu diskursu. Změna perspektivy: nejde o teoretický popis jeho pravidel, ale o to, jakými sociálními prostředky je utvářen.
- ▶ 2. Genealogie chce uvádět sociální příčiny vzniku a změn diskursů. **Archeologie** byla popisná, **genealogie** chce vysvětlovat mizení a vznik diskursů prostřednictvím sociálních příčin.

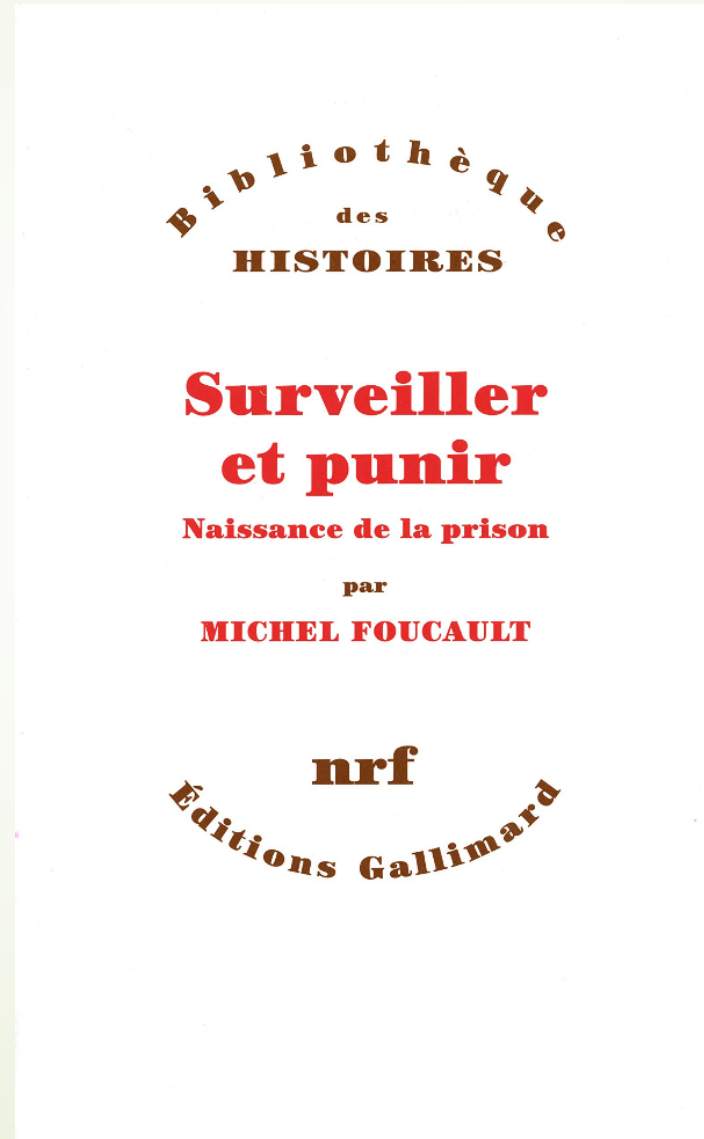
Znaky genealogie

- ▶ **3. Genealogie zkoumá vědění jako něco, co splývá s mocí.** Způsob, jakým myslíme, je důsledkem existence moci – a moc zase vzniká na základě existence diskursů.
- ▶ Dva extrémy vztahu vědění a moci:
 - a) „A ví, že p“ = „sociální síly nutí A přijmout, že p“
 - b) „A ví, že p“ = „A-ovo uznání platnosti p je zcela nezávislé na všech sociálních silách“.
- ▶ Foucault spojuje obojí.
- ▶ Genealogie se snaží hledat mocenské působení za vědami, institucemi a dalšími kognitivními autoritami, které se tváří, jako by jim šlo o čisté poznání bez jakékoli snahy o mocenské působení.
- ▶ „*Vůle k vědění*“ – je puzení k utváření vědomostních struktur, které umožňují snadnější ovládání lidí.

Znaky genealogie

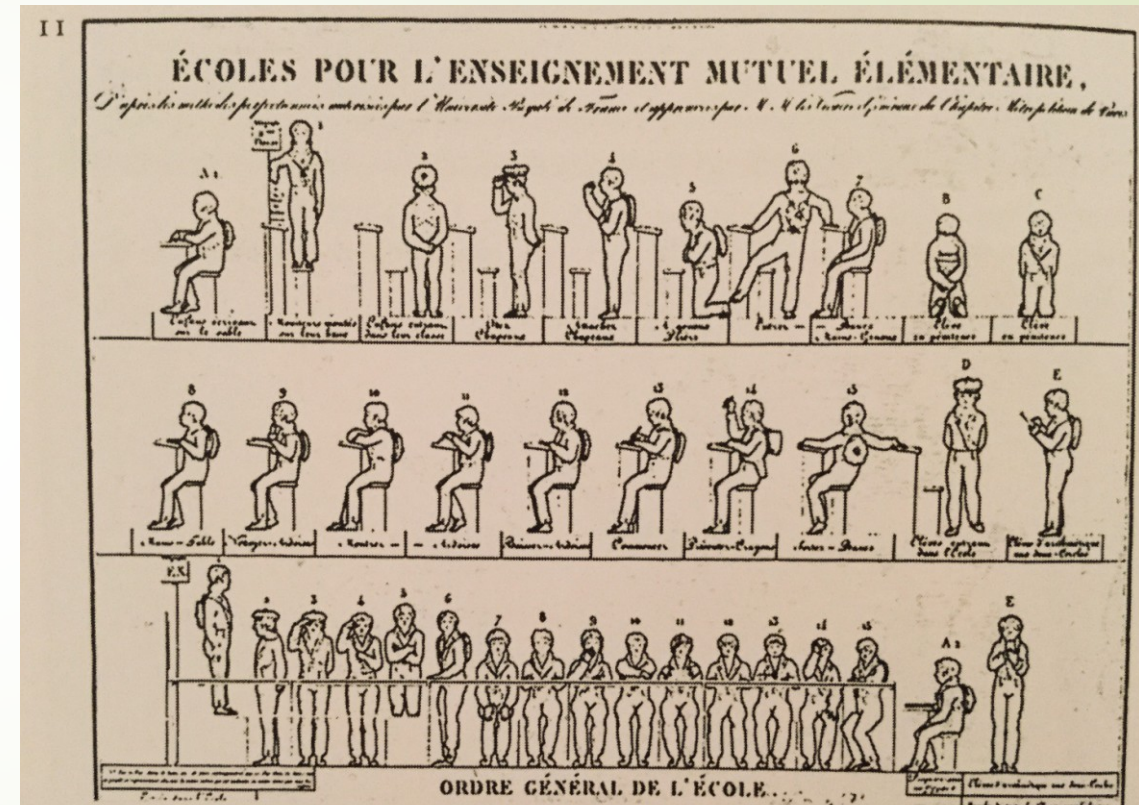
- **4. Genealogie zpochybňuje věrohodnost a autoritu sociálních věd.** Foucault napadá především sociální a humanitní vědy: psychiatrie, pedagogika, ekonomie, demografie, sociologie aj. – zde všude odkrývá poťouchlou a neukojitelnou „vůli k vědě“. Přírodní vědy ho nezajímají a nezpochybňuje je.
- **5. Genealogie má sloužit k historické relativizaci přítomnosti.** Výklad minulosti má kritizovat současnost: „*historie přítomnosti*“.
 - a) Předmětem historického zkoumání je původ pravidel, postupů a institucí, které si nárokují autoritu v naší společnosti (školy, nemocnice, vězení, úřady, vědecké obory, demografická politika, systém veřejného zdraví atp.).
 - b) Genealogie chce pochopit přítomnost – a zdiskreditovat neoprávněné nároky na autoritu.
- Typická témata: svoboda, práce, sexuální svoboda, humanizace vězeňství, školský systém, veřejné zdravotnictví, atd.
- Tyto hodnoty a ideály mají často „zlý“ původ: jsou projevem zlomyslného působení moci.

6. Dohlížet a trestat

Úvod

- Dohlížet a trestat: Kniha o zrodu vězení (1975)
- Vztah vědění a moci ukazuje na dějinách trestání lidí.
- Začátek: srovnání dvou příkladů trestání.

10./11. Schule mit wechselseitigem Unterricht während der Schreibübung. Lithographie von H. Lecomte, 1818. (Collections historiques de l'I. N. R. D. P.) Vgl. S. 189.

Damiensova poprava (1757)

- Brutální poprava neúspěšného kralovraha Damiense z roku 1757.

Trestní řád (1838)

„... v každé ruční době. Dvě hodiny denně budou věnovány studiu. Práce a den končí v devět hodin v zimě, v osm létě.

Článek 18. *Vstávání.* Při prvním znamení bubnu musí vězňové vstát a v tichosti se obléknout, zatímco dozorce otevře dveře cel. Při druhém znamení bubnu musí být již vzhůru a stláti si lůžko. Při třetím se seřadí podle pořádku, aby mohli přejít do kaple, kde je konána ranní modlitba. Mezi znameními bubnu jsou pětiminutové intervaly.

Článek 19. *Ranní modlitba* je vedena katechetou a po ní následuje Čtení morálních či náboženských textů. Toto cvičení by nemělo trvat déle než půl hodiny.

Článek 20. *Práce.* Ve tři čtvrtě na šest v létě, ve tři čtvrtě na sedm v zimě vyjdou vězňové na dvůr, kde si umyjí ruce a obličej a obdrží první dávku chleba. Bezprostředně poté se rozejdou do dílen a nastoupí práci, která by měla začínat v šest hodin v létě, v sedm hodin v zimě.

Článek 21. *Oběd.* V deset hodin opustí vězňové zaměstnání a dostaví se do společné jídelny; jdou si umýt ruce na své dvory a rozdělí se podle oddělení. Po jídle je čas na odpočinek až do za pět minut tři čtvrtě na jedenáct. Článek 22. *Škola.* Za pět minut tři čtvrtě na jedenáct zazní buben, vězňové se seřadí a vstoupí po odděleních do školy. Výuka trvá dvě hodiny a je zasvěcena střídavě čtení, psaní, rýsování a počtům.

Článek 23. Za pět minut tři čtvrtě na jednu opustí vězňové školu po odděleních a odeberou se na své dvory k odpočinku. Pět minut před jednou hodinou se na znamení bubnu znovu rozejdou do dílen.

Článek 24. V jednu hodinu se vězňové musejí nacházet v dílnách; práce trvá až do čtyř hodin.

Článek 25. Ve čtyři hodiny vězňové odcházejí z dílen, aby se dostavili na dvory, kde si umyjí ruce a rozdělí se podle oddělení před vstupem do společné jídelny.“ (S. 37)

Struktura díla

- ▶ Příběh o tom, že se od 18. století prosazovaly humánnější způsoby trestání: ve ještě horší forma ovládnání.
- ▶ **1. část: Mučení.**
- ▶ Trestání zahrnovalo především fyzické utrpení: velikost bolesti měla odpovídat velikosti prohřešku.

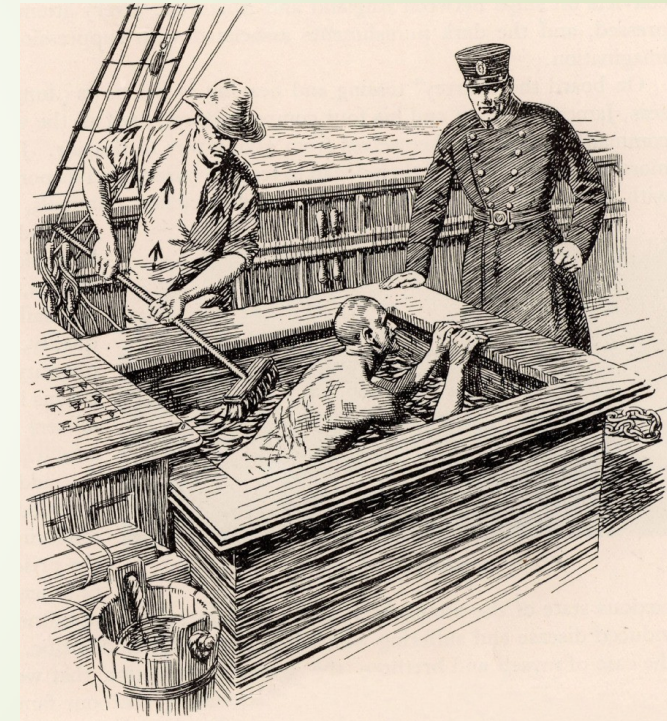
- ▶ Tělu odsouzence je vryto nesmazatelné znamení v podobě nějaké tělesné devastace.

Struktura díla

- ▶ **2. část: Trestání.**
- ▶ Od 18. století protesty proti brutalitě. Kritikům brutality trestání vadilo primárně neekonomické zacházení s mocí.
- ▶ Trest už neměl být znakem osobní pomsty, ale měl sloužit preventivním účelům. S tím souvisel nejdůležitější přechod:

„Po pokání, které se vyzuřilo na těle, musí nastoupit trest, jenž působí v hloubce: na srdce, na myšlení, na vůli na hnutí mysli.“

(49)

Struktura díla

- ▶ Na konci 18. století tři způsoby trestání:
 - a) V *monarchickém právu* bylo trestání **brutální** ceremonií vladařské suverenity.
 - b) *Reformističtí osvícenští* právníci chtěli změnit zločincovu mysl a současně donutit pracovat pro blaho společnosti na veřejnosti. Veřejné **práce** měly tedy symbolicky odrazovat a být ekonomicky efektivní.
 - c) Projekt *instituce vězení*, která spočívá v důsledné **kontrole** jednotlivců a v proměnu jejich myšlení pomocí **drezúry**.
- ▶ Tři přístupy: znamení, znak a stopa × Tři projevy: ceremonie, reprezentace, výcvik.
- ▶ Klíčová otázka: *Proč zvítězil v moderní společnosti ten třetí?*

Struktura díla

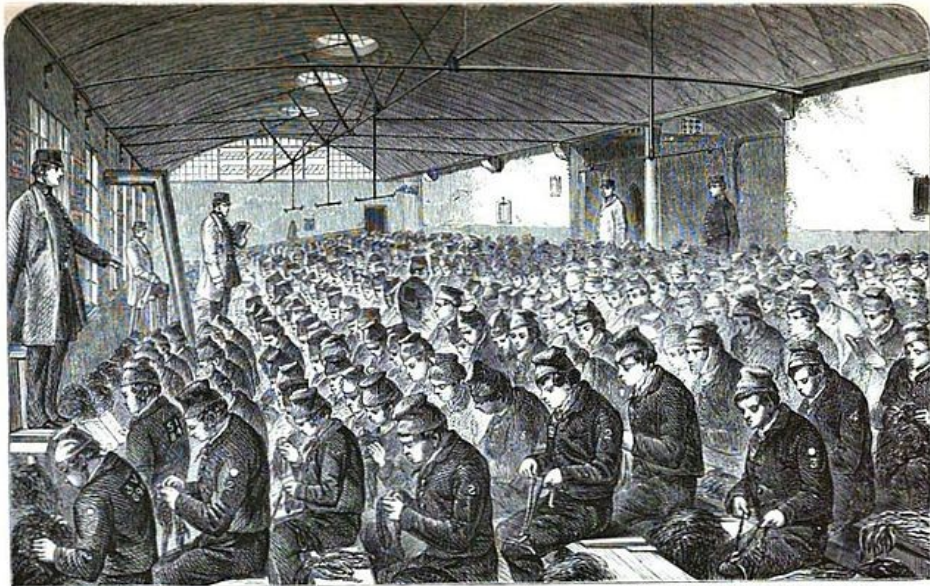
- **3. část: Disciplína.** Nejdůležitější část (viz níže)
- **4. část: Vězení.** Dějiny vězeňství od osvícenství do 20. století. Spíše historicko-právní text. Zpochybňuje „samozřejmost“ a „přirozenost“ moderního trestání.

Disciplína

- Disciplína ve Foucaultově pojetí je „*typ moci*“ (DT 300), který vyrábí jednotlivce.
- Voják z doby napoleonských válek: „*voják se stává věcí, která se vyrábí; z neforemného těsta, z nevhodného těla je vyráběn stroj*“ (s. 199).
- Disciplíny nejsou brutální a destruktivní – disciplína je **drezúra**.
- V disciplíně dochází k „*objevení **těla** jako objektu moci*“ (200) – bezmyšlenkovité provádění automatismů
- Individuální tělo má být vycvičeno tak, aby bylo a) **poslušné** a b) **výkonné**, tedy ekonomicky užitečné.
- „Disciplína vyrábí podřízená a vycvičená těla, těla poslušná. *Disciplína síly těla zvyšuje (v ekonomickém smyslu užitečnosti) a tytéž síly zmenšuje (v politickém smyslu poslušnosti)*“ (s. 202).

Disciplína

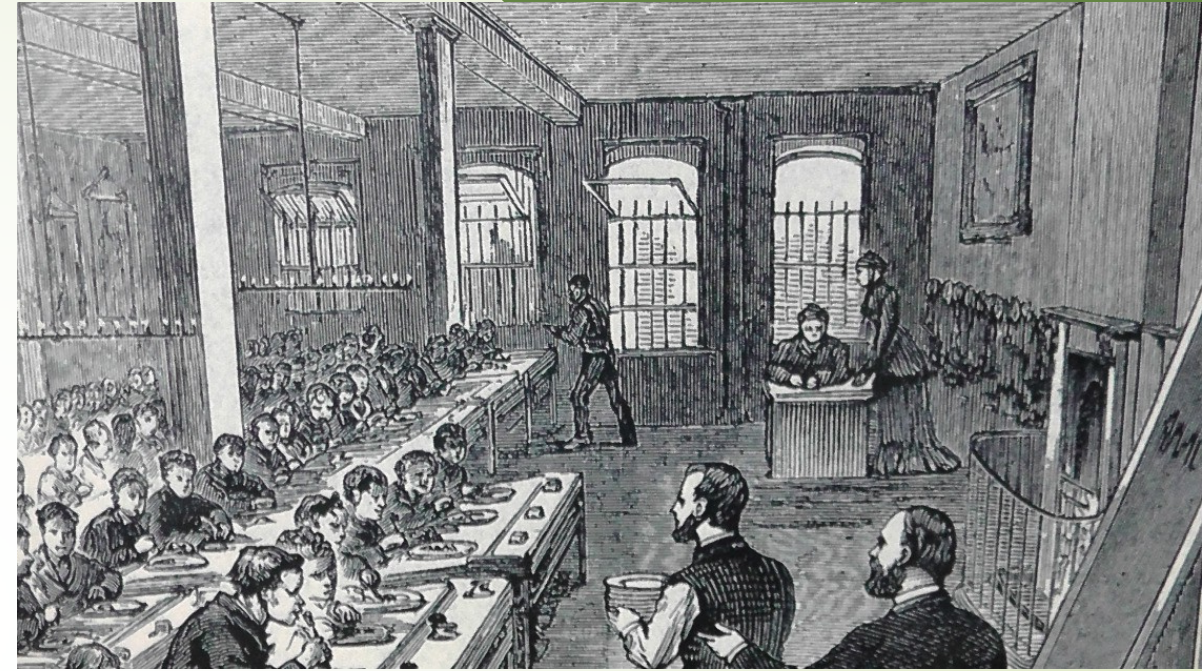

LARGE OAKUM-ROOM (UNDER THE SILENT SYSTEM) AT THE MIDDLESEX HOUSE OF CORRECTION, COLDBATH FIELDS.

- ▶ Vycvičená těla: Jejich síly jsou v ekonomickém smyslu užitečnosti **zvětšovány** vnučováním zautomatizovaných návyků a postupů. Zároveň jsou však jejich síly **zmenšovány** v politickém smyslu poslušnosti tím, že se jim omezí možnosti jednání.
- ▶ Procesy **maximalizace** výkonu a **minimalizace** neposlušnosti najdeme ve vězeních, v nemocnicích, v kasárnách, v internátech, v továrnách, v blázincích a ve školách.
- ▶ Disciplíny se od dřívějších forem ovládnání liší tím, že se malicherně soustředí na **maličkosti** všedního dne.

Disciplinární opatření

- 1. Umění rozdělení
- Uzavření lidí.
- Vnitřní prostor je důmyslně rozdělen na místa s různým statusem.
- Stanoviště je většinou spojené s nějakou činností nebo funkcí, kterou má individuum vykonávat (jiné činnosti vykonávat nesmí: např. jíst v kuřárně)
- S prostorem se pojí hierarchie: ve školních třídách „oslovské lavice“ pro „hlupáky“.
- Třída se tak mění v takovou velkou tabulku, kde mají jednotlivé pozice nějakou klasifikační funkci. A proto se školy mění ve „vyučovací stroj“ (214).

Disciplinární opatření

Infanterie de ligne. 1808.
GRENADIER. — VOLTIGEUR.

- **2. Kontrola aktivity**
- Časové plánování: Lidé si musí interiorizovat určitý rytmus práce – rytmické provádění určitého algoritmu.
- Továrny, školy – přesně definované činnosti v 8:45, 8:52, 9:12 atd.
- Činnosti změněné v algoritmus:
- Např. cvičení armádního kroku: Řádný krok se vyznačuje tím, že je prováděn „dopředu s hlavou vztyčenou a tělem vzpřímeným, přičemž je třeba udržet se v rovnováze postupně na jedné noze a druhou posouvat vpřed, podkolení napjaté, špičku nohy poněkud vytočenou vně a dolů, aby nenuceně dosedla na terén, po němž voják musí pochodovat, a klást nohy na zem takovým způsobem, že ji položí naráz, aniž by jí o zem udeřil.“ (220)

Disciplinární opatření

- ▶ Korelace těla a pohybu: sjednocení těla s objektem.
- ▶ Např. gymnastika správného psaní: Foucault cituje z dobových předpisů:
 - ▶ Je třeba „držet tělo zpříma, mírně pootočené a uvolněné po levé straně, lehce skloněné kupředu tak, že je-li loket položený na stole, brada může být podepřena o dlaní, aniž by to omezovalo rozsah pohledu; levá noha musí být pod stolem posunuta poněkud více dopředu než pravá. Tělo musí být udržováno ve vzdálenosti dvou palců od stolu; neboť nejenže je tak možné psát s větší pohotovostí, ale nic není pro zdraví zhoubnější než osvojit si návyk opírat se žaludkem o stůl; levá paže od lokte až k zápěstí musí být položena na stole. Pravá paže musí být držena podél těla ve vzdálenosti tří palců a vést asi pět palců nad stolem, na něž musí být kladena lehce. Učitel seznámí žáky s pozicí těla, kterou musejí při psaní dodržovat, a když se od ní odchýlí, bude je opravovat.“
(s. 221)

Disciplinární opatření

- Každý úkon má přidělenou časovou jednotku nebo povel → člověk-stroj.
- Aparát organizace činností těla v prostoru a v čase byl následně vtělen do přehledného **světa signálů**: zvony, trubky, sirény, píšťalky, houkačky, světla, blikání, pípání atd. Např. školní zvonění

Výcvik držení pušky v armádě: „Vzdejte čest zbraní kupředu. Ve třech krocích. Vezměte pušku do pravé ruky, přičemž ji tiskněte k tělu tak, aby byla opřena kolmo k pravému koleni, konec hlavně ve výši očí, držte ji přitisknutím pravé ruky, přičemž paže je napjata podél těla ve výši opasku. Ve druhé fázi přeneste pušku levou rukou svisle před sebou, hlaveň uprostřed mezi očima, pravou rukou ji uchopíte za pažbu, paže je napjata, lučík opřený o první prst, s levou rukou ve výši zářezu, aby byl palec natažen podél hlavně oproti žlábků. Ve třetí fázi puška opustí levou ruku, která klesne podél stehna, přičemž je puška zdvihána pravou rukou, objímkou vně a proti hrudi, pravá paže do půli napjata, loket přitisknutý k tělu, palec natažen podél objímky, spočívá na prvním šroubu, kohoutek pušky zapřený o první prst, hlaveň v kolmici.“

Disciplinární výroba jednotlivců:

a) hierarchický dohled

- ▶ **Architektura** disciplinárních institucí bývala pravidelně uzpůsobena potřebám nepřetržitého dohledu: sledování, šmírování, kontrolování. „Budova školy musí být operátorem výcviku“ (247).
- ▶ Architektura s „tisícem nízkých a bezpečných zařízení“ (248)

Disciplinární výroba jednotlivců:

b) normalizační sankce

- ▶ V disciplinačních institucích, v dílně, ve škole, v armádě „zuri mikropenalita“ v různých formách.
- ▶ Disciplíny kontrolují čas, činnosti, způsob chování, řeč, tělo, sexualitu.
- ▶ Dělníci/dělnice, žáci a žačky, vojáci – ti všichni si musí ustavičně dávat pozor na každý detail. „Jde o to současně učinit trestatelné i nejmenší odchylky v chování a dodat trestní funkci i zdánlivě indiferentním prvkům disciplinárního aparátu“ (255). Jinými slovy, „trestná je každá oblast nekonformního“.
- ▶ Konformita je stanovena normativně, jako tzv. **normalita**.
- ▶ **Tresty** přitom nemají být devastující (tj. násilné), ale vždy nápravné (opiš 100x). Trestat znamená cvičit
- ▶ „Trestní účetnictví“ (257: puntíky, bodíky)

Disciplinární výroba jednotlivců:

b) normalizační sankce

- ▶ **Disciplína** „porovnává, diferencuje, hierarchizuje, homogenizuje a vylučuje. Jedním slovem – normalizuje“ (260). **Disciplína** jako nový typ moci s sebou také přináší moc Normy (vedle moci Zákona, Slova, Tradice).

„Normální se ustavilo jako princip donucování...“ (261).

- ▶ Norma umožňuje individualizaci tím, že „umožňuje měřit odchylky, determinovat úrovně, fixovat zvláštnosti a zužitkovat difference, když jedny přizpůsobuje druhým“. Výsledkem je „naprostá degradace individuálních rozdílů“ (262).
- ▶ Normalita se stává mocí - člověk, který nedokáže za hodinu otočit 12000x kolečkem, je nenormální, líný, nepřizpůsobivý, neužitečný či vzpurný a zaslouží si „zvýšenou péči“

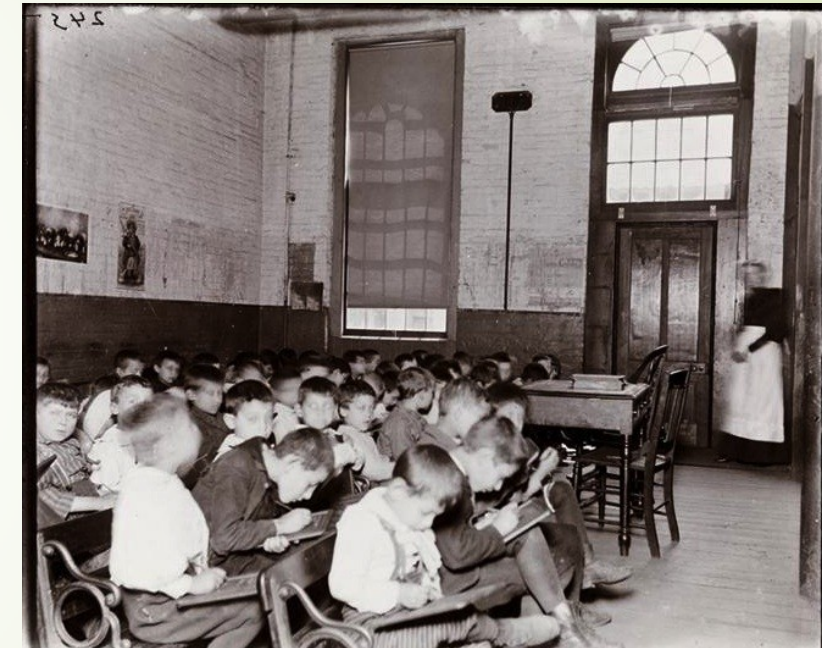

Disciplinární výroba jednotlivců:

c) zkouška

- Zkouška kombinuje dohled a normalizování
- Zkouška umožňuje: klasifikovat, třídit a trestat; škola se stala stala „aparátem nepřetržité zkoušky“ (264).
- Zkouška = akumulace a vytváření dokumentů → „tvoří se kategorie, stanovují se průměry, upevňují se normy“ (269).
- Vznik vědění, které umožňuje měření „globálních jevů, popis skupin, charakterizaci kolektivních faktů, odhadování individuálních odchylek“ (269).
- Zkouška konstituuje individuum jako popsateľný a analyzovatelný objekt

„Zkouška stojí v centru procedur, které konstituují individuum jako účinek a objekt moci, jako účinek a objekt vědění“ (271).

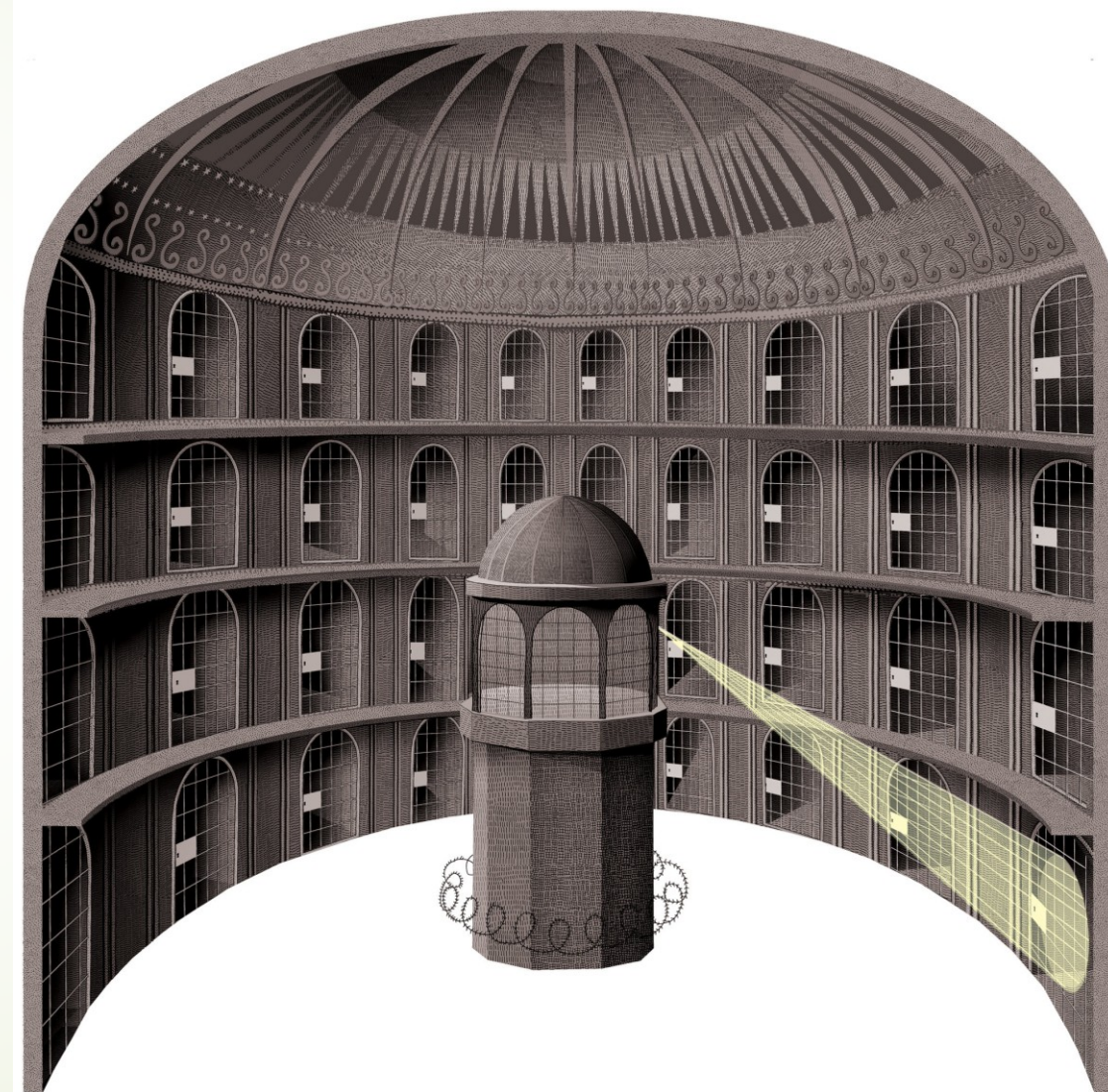

Disciplinární výroba jednotlivců a zrození věd o člověku

- ▶ **Vědy o člověku** se podle Foucaulta nerodí z nějakého ušlechtilého zájmu o pochopení lidskosti, ale z disciplinárních materiálů a archivů o individuích a jejich prohřešcích.
- ▶ V identifikačních a klasifikačních procedurách justice, policie, pedagogiky, medicíny a psychiatrie rozpoznává Foucault místo **zrodu individua** buržoazní společnosti: vypočitatelného člověka.
- ▶ Moderní člověk je nepodstatná a beze zbytku popsatelná část velkého disciplinárního aparátu. Žijeme ve věku inspekcí. Ze života se stala škola a ze školy se stalo permanentní zkoušení.
- ▶ Disciplína nepracuje s davem; produkuje dokonale vycvičená individua.
- ▶ „Musíme jednou provždy přestat popisovat účinky moci v termínech negativních: moc ‚vylučuje‘ , ‚utlačuje‘ (...). Moc ve skutečnosti produkuje. (...) Individuum patří k této produkci“ (274). Skutečná moc není zakazováním, ale produkováním.
- ▶ **Skutečná moc není zakazováním, ale produkováním.**

Panoptikum a panoptismus

- Ideální model pro rozvoj disciplín = Panopticon.
- Forma vězení, kterou navrhl roku 1787 Jeremy Bentham.
- Animace [Panoptikonu](#).
- Panoptická architektura je „*stroj na homogenní účinky moci*“ (284).
- Model pro vězení, školy, špitály, internáty atd.
- Ustavičný dozor: „**vidět, a nebýt viděn**“.
- Efektivita Panoptika: „*Umožňuje redukovat počet těch, kteří moc vykonávají, a přitom znásobit počet těch, nad nimiž je moc vykonávána*“ (288).

Disciplinární společnost: důvody

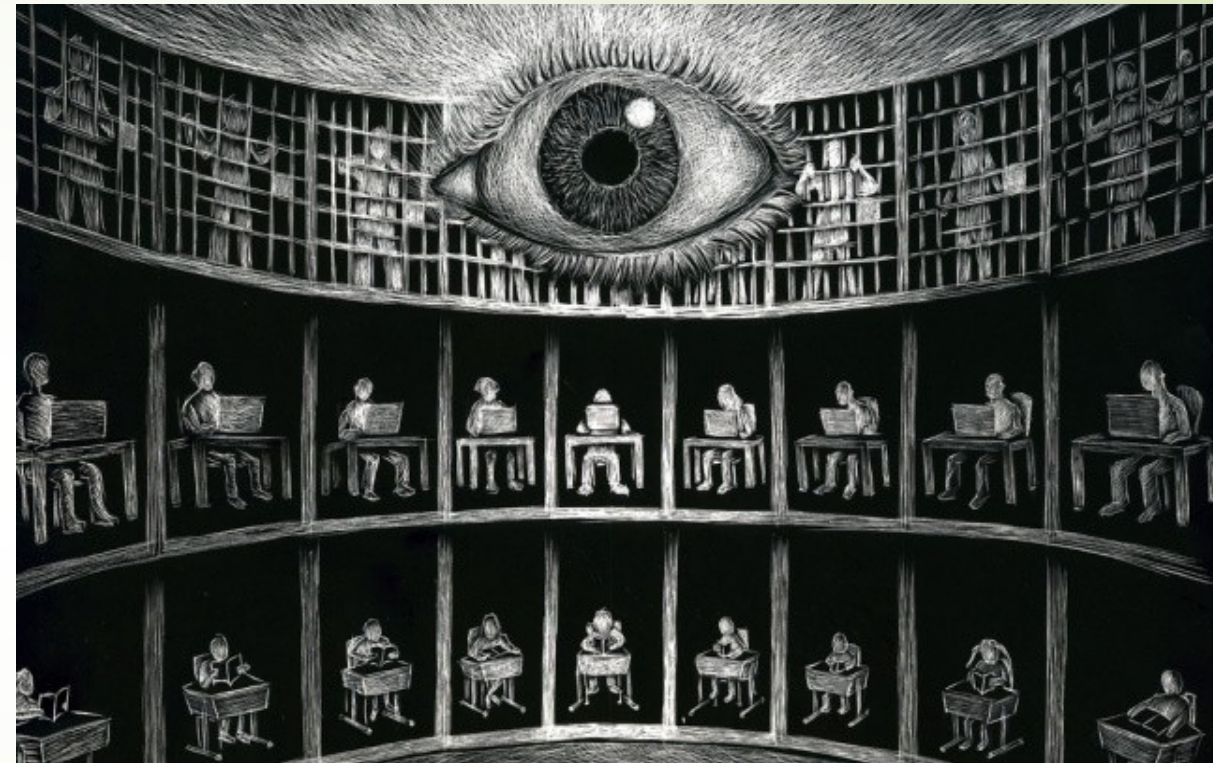
- Disciplíny se prosadily, protože efektivně dokázaly produkovat **politicky poslušná** a ekonomicky **užitečná** individua. „Disciplíny jsou souborem nepatrných technických vynálezů, které dovolovaly zvětšovat užitnou velikost množství tím, že zmenšovaly potíže moci, která těmto množstvím právě proto, aby je učinila užitečnými, musí vládnout.“ (306)
- Prudký růst populace v 19. století, kterou bylo nutné nějak zvládnout a zorganizovat.
- Spojení s produkcí pravdy: psychiatrie, psychologie, psychopedagogika, pedagogika, kriminologie racionalizace práce (tj. management). Tyto obory „a mnoho jiných podivných věd“ (313) jsou postaveny na „zlovlné a malicherné svědomitosti disciplín“ (313).
- Systematizace, rozdělování a klasifikování a průměrování lidí do **škatulek**.

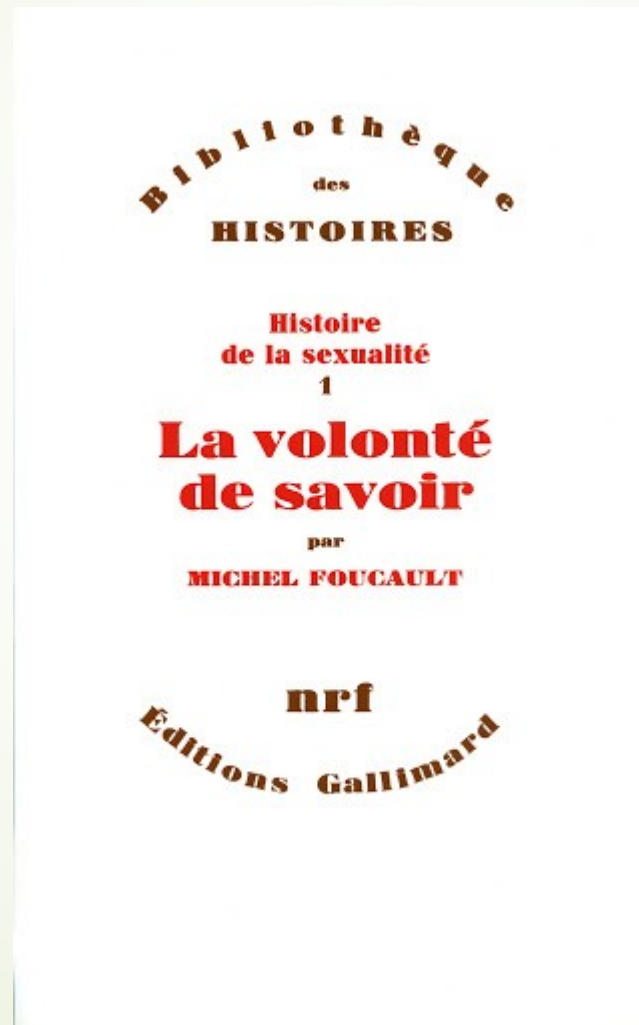
doug duBois & jim goldberg NYTimes 9-22-2002

Genealogie vs. archeologie

- Tři posuny genealogie vůči archeologii.
- 1) Posund k praxi: k pochopení diskursu už neslouží analýza teoretických textů.
- 2) Genealogie se tolik nekoncentruje na psané texty, ale primárním tématem genealogie: je individuum a jeho nebo její tělo.
- 3) Genealogii nezajímá samoučelné odhalování diskursů a jejich fungování: jeho zajímá to, jak jsou vytvářena individua, jak vznikají jednotlivé subjekty, jakožto důsledky fungování diskursů.

7. Dějiny sexuality – Vůle k vědění

Dějiny sexuality – přehled

- ▶ 1976 – Dějiny sexuality – 1. díl: *Vůle k vědění*.
- ▶ Projekt genealogie sexuality, který nebyl dokončen.
- ▶ 1984 – po F. smrti vyšel 2. a 3. díl *Dějin sexuality* : pojednávají o něčem jiném, než F. původně oznamoval.
- ▶ Tématem *DějSex* nejsou dějiny sexuálních zvyklostí/praktik, jak se tyto zvyklosti staly objektem vědění, jak jsou napojeny na produkci diskursů a na instituce a mechanismy moci.

Represivní hypotéza

- **Represivní hypotéza** = populární přesvědčení, že sexualita byla v 19. a první polovině 20. století potlačována a zamlčována (puritanismus); v polovině 20. století údajně přišlo osvobození: hippies, sex, drogy a rock'n'roll.
- Hippies a levice v 1970's: sexuální svobodomyslnost – projev pokroku; ostatní jsou pokrytci
- F. odmítá represivní hypotézu: jistě docházelo od novověku k zostřené kontrole sex. chování, ale represe je jen povrchní jev
- Ve skutečnost sexualita nebyla v moderní společnosti potlačována, ale byla předmětem enormního zájmu – „*diskursivní exploze*“: sexualita se stala tématem až úzkostlivého zájmu, podrobného zkoumání, pořouchlého sledování a využitelného normalizování.

Nárůst diskursů o sexu: 1. Zpověď

- Křesťan se měl vyznat ze svodů tělesnosti: zpovědníci chtěli nejmenší podrobnosti o aktech i o tužbách.
- Výsledkem zpovědi pro zpovídaného mělo být hlavně sebezpoznání – ale to závislo na kategoriích, které užíval zpovědník (trest, vina, abnormalita atp.).
- V moderní době se zpovědní praxe rozšířila do celé společnosti.
- Zpovědníkem se stal lékař, psychiatr, psycholog, pedagog, vyšetřovatel, vychovatel.

- Zpověď byla přenesena i do věd o člověku :

„Západní člověk je již tři století připoután k úloze říkat vše o svém sexu.“ (35)

- Zevrubné informace o sex. životě se staly zdrojem dat pro „podivné“ vědy o člověku (pedagogika, psychologie, sexuologie...)
- Podle jsme se stali „doznávající společností“ (70).
- Doznání je důležitým faktorem utváření moderní individuality:

„Moc vepsala doznání k pravdě do základu procedur individuace.“ (70)

Nárůst diskursů o sexu: 2. Zkoumání populace

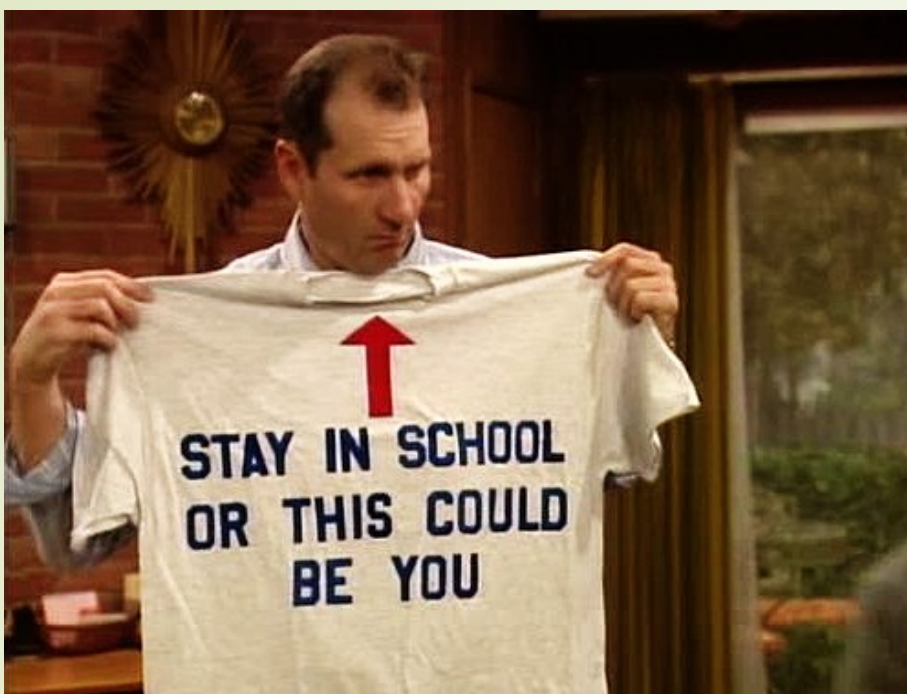
- „Veřejný zájem“.
- Politický, ekonomický a technický podnět mluvit o sexu: šlo o to regulovat sex a využívat ho tak, aby přispíval obecnému zájmu společnosti.
- Moderní vlády si uvědomily, že nepracují s občany, ale populacemi:
- Klíčový parametr populace: početnost – proto se jádrem politicko-ekonomického problému populace stala sexualita.
- Sexualita stala předmětem kvantitativních a kauzálních výzkumů:

„je třeba analyzovat čísla porodnosti, sňatkového věku, legitimních a nelegitimních porodů, předčasnosti a četnosti pohlavních styků, metod jež je činí plodnými či neplodnými, účinek celibátu či zákazů, praktik analýzy, matematizace, klasifikace a kategorizace, v zabraňujících počtí.“ (33)

- Články z 1920's a 1930's: pohlavní život mladých dívek; intimní hygienu 1920.

- Vznikl státem řízený, odborný diskurs intervenující do sexuality populace.
- Systematické vědecko-byrokratické úsilí „učinit z pohlavního chování páru ekonomicky a politicky koordinovanou činnost“ (34).
- V 19. století – etika práce, která sloužila chodu ekonomiky.
- Sexualita pouze za účelem rozmnožování → víc dělníků do fabrik; jakákoli jiná sexualita = deviace; sex pro potěšení byl zakázaný (postihování masturbace).
- Sex v moderní státu nebyl soukromou záležitostí, ale odpovědným pracovním výkonem, jehož správný průběh je definován.
- Dělníci měli souložit k ekonomickému prospěchu.
- Viktoriánská prudérnost a represe jsou iluze.

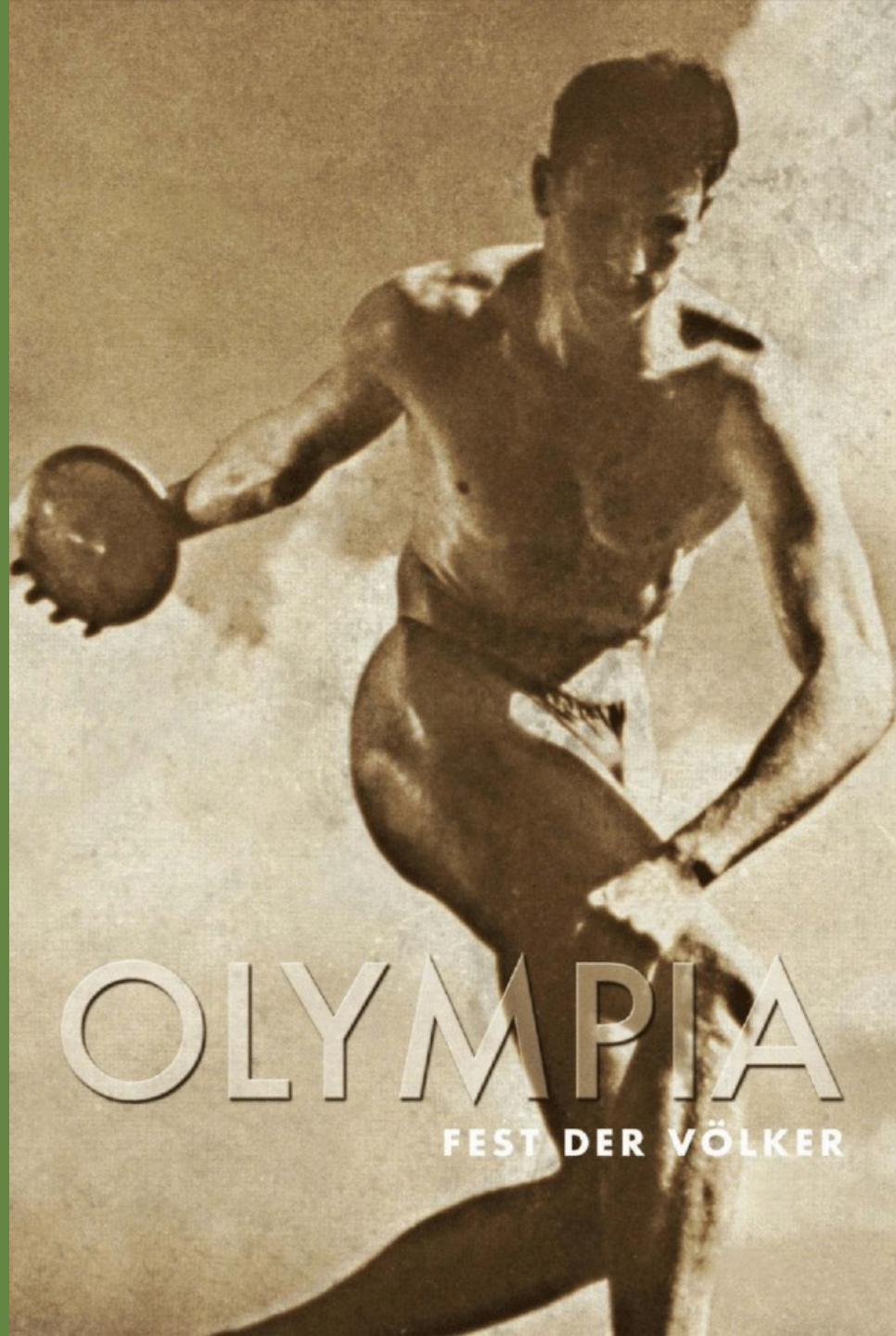

- Stát, společnost, firmy a církve usměrňovaly a regulovaly sexuální návyky lidí: chtěly zaručit plodnost a současně zamezit negativním důsledkům sexu (nechtěné děti, nemoci, rozvody...).
- Moderní společnost nepotlačovala sex, ve skutečnosti byla „posedlá sexem“.
- Při stavbě internátů, vězení, škol atd. se brala sexualita ustavičně v potaz .
- Kontrolní aparát kolem masturbace – ještě více se o ní mluvilo a psalo.
- Moderní sexuální diskurs definoval normalitu, sexuální anomálie a dysfunkce: homosexualita, nymfomanie, satyriáza, fetišismus atp.
- Stejně jako disciplinační procedury i normalizovaná sexualita vytváří individuality, protože klasifikuje a identifikuje: např. čtyřicetiletý heterosexuální běloch se závazky.

Souhrn

- ▶ Pointa opět spočívá v tom, že náš pojem sexuality je kontingentní, nikoli přirozený: vznikl za konkrétních okolností a za určitým účelem – rozvoj moderního kapitalistického státu.
- ▶ Pojem sexuality je vyjádřením politických a ekonomických zájmů buržoazie nebo elit 19. a 20. století.
- ▶ Smyslem sexuálního diskursu bylo vytvoření zdravého normálního jedince, který se užitečně zapojí do budování silné, zdravé a soutěživé kapitalistické společnosti, která buduje silný národní stát.

OLYMPIA
FEST DER VÖLKER

Další díly *Dějin sexuality*

- ▶ Původně měly dějiny sexuality dále sledovat témata spojovaná se sexuální normalizací, s medikalizací sexuality a s populačně-biologickým pojetím sexuality v moderní společnosti.
- ▶ F. začal zkoumat v dalších dílech antické pojetí sexuality: tedy sexuální diskurs Řeků, Římanů a raných křesťanů.
- ▶ Nenavazuje na předchozí díly: soustředí se na etiku a sebe-formování subjektu v antice.
- ▶ F. původní projekt opustil.

8. Moc

Biomoc

- ▶ Římský otec rodiny měl právo „zbavit života nebo nechat žít“.
- ▶ Feudální moc jako právo „vzít“: věci, čas, tělo...
- ▶ Od osvícenství se moc nad životem mění v **biomoc**: nebere život, ale pečuje o život, rozmnožuje ho, rozvíjí ho – reguluje a kontroluje.

Války moderní doby: „Války se už nevedou ve jménu panovníka, jehož je třeba bránit; vedou se ve jménu života všech: povstávají celé populace, aby se vzájemně zabíjely ve jménu vlastní životní nutnosti. Masakry se staly něčím vitálním.“ (158)

Ideologie biologické sebezáchovy: „Čím víc se technologie válek přiklánějí k úplnému vyhubení, tím víc se rozhodnutí spustit nebo nespustit tento mechanismus řídí holou otázkou přežití“ – „moc zabíjet pro možnost žít, která je pilířem bojové taktiky, se stává principem strategie mezi státy.“ (158n.)

- ▶ 2 podoby **biomoci**:
 - a) **Disciplinární moc** – individua (Dohlížet a trestat).
 - b) **Biopolitika/normalizační moc** – populace (*DějSex 1: Vůle k vědění*).

Biomoc 1: Disciplinární moc

- ▶ Individuální tělo – stroj = užitečnost a poslušnost.
- a) Působení **zvnějšku**.
 - ▶ Přetváření individuí podle norem: disciplinace jako socializace .
 - ▶ Učennivá těla reagující podle algoritmů na signály.
 - ▶ Maximální využitelnost, minimální vzdorovitost.
 - ▶ **Moc** vřazuje lidi do společnosti.
- b) Působení **zvnitřku**.
 - ▶ Mechanismus Panoptika: „*vidět a ne být viděn*“.
 - ▶ Duše jako vězení těla: interiorizace permanentního dohledu.
 - ▶ Disciplíny se rozšířily do moderní společnosti jako její nezbytná podmínka (na rozdíl od kapitalismu). **Moc** není nadstavba nad ekonomikou.

Biomoc 2: Biopolitika/normalizační moc

- **Biopolitika** „pěstuje populace“ – národ jako bytost vyžadující péči.
- Nositelem **biopolitiky** je hlavně stát a jeho instituce.
- Smyslem **biopolitiky** je kontrolovat procesy, které by se jinak odehrávaly nahodile: plození dětí, úmrtí, nemoci atp.
- Normalizace životních projevů: hygiena, odpočinek, stravování, pracovní doba.

Příklady

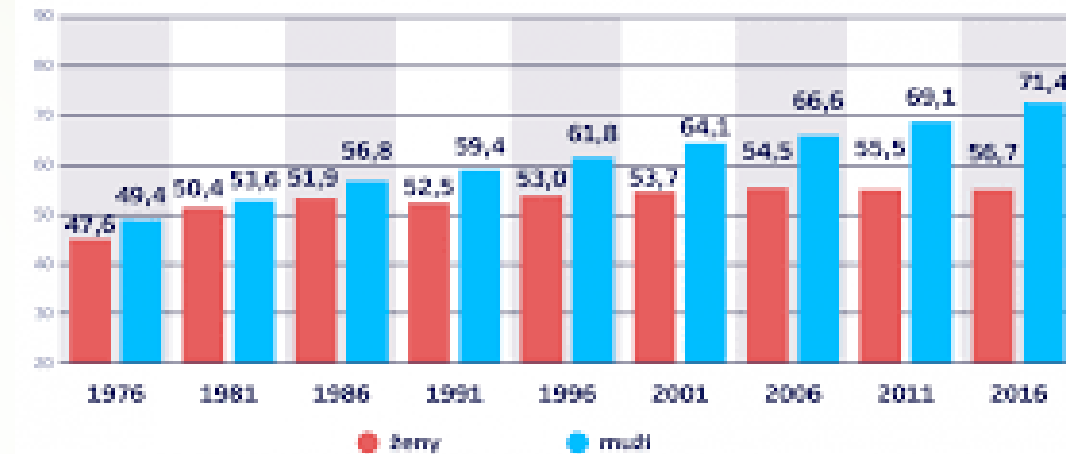
- Pediatri – péče o děti : tabulky, normy, předpisy (očkování!); porušení = sociálka; stát se stará o děti i proti vůli rodičů.
- Zdraví populace – tabulky, předpisy, kalorie, cholesterol
- Normy – počet žáků ve třídě, pacienti na pokoji, večerka na internátech, statistiky narození a úmrtí.
- Jsme ustavičně váženi, měřeni, přezkušováni, posuzováni, hodnoceni.
- Náš výkon je ustavičně monitorován a hodnocen – z povědi sebehodnotící zprávy.
- Posuzování naší sexuality: orientace, nemoci, plodnost, věk početí.
- Sledování úbytku kompetencí ve stáří – pracovní neschopnost.

Kdy mají jít vaše děti spát							
	Vstávání						
	6:00	6:15	6:30	6:45	7:00	7:15	7:30
Věk	Uspávání						
5	18:45	19:00	19:15	19:30	19:30	20:15	20:30
6	19:00	19:15	19:30	19:30	20:00	20:15	20:30
7	19:15	19:15	19:30	20:00	20:15	20:30	20:45
8	19:30	19:30	20:00	20:15	20:30	20:45	21:00
9	19:30	20:00	20:15	20:30	20:45	21:00	21:15
10	20:00	20:15	20:30	20:45	21:00	21:15	21:30
11	20:15	20:30	20:45	21:00	21:15	21:30	21:45
12	20:30	20:30	20:45	21:00	21:15	21:30	21:45

Biomoc souhrnně

- Biooptimalizace populace: poslušné, výkonné a plodné bytosti, kterým instituce říkají, jak mají vést své životy, pokud mají být považováni za normální.
- Pastýřská moc – péče státu/církve o stádečko.
- Disciplinární moc: instituce – školy, kasárny, koleje, dílny.
- **Biopolitika**: starostlivá péče státu o populaci – kontrola porodnosti, plodnosti, veřejného zdraví, bydlení, migrace, antikoncepce, prostituce, hygieny atp.
- Obě formy **moci** spojuje to, že nemají ubližovat – ale mají vytvářet poslušné, zdravé a výkonné lidi.

Lidé s nadváhou nebo obezitou v české populaci (v %) www.ct24.cz

zdroj: Česko v datech

Znaky moci

1) **Moc není vlastnictvím** nebo privilegiem nějaké skupiny lidí, třídy, nebo státní instituce.

► Neexistuje „záporák“

2) **Moc** je decentralizovaná **síť vztahů**:

„Moc je třeba chápat především jako mnohost vztahů sil.“ (DS I, 108)

► **Moc** je všudypřítomná a neviditelná podobně jako gravitace – „mikrofyzika moci“

► Síť nemá žádné řídicí centrum.

„Bezesporu je nutné být nominalistou: moc není instituce, není to struktura, není to ani nějaká síla, kterou by někteří byli vybaveni; je to jen jméno, které přisuzujeme komplexní strategické situaci v dané společnosti.“ (DS I, 109)

► Ostražitost vůči „tradičním“ „evropským“ hodnotám: demokracie, pravda, individualita etc. – ve skutečnosti jsou naše každodenní životy bytostně prodchnuté porušováním těchto hodnot.

3) Moc není výkon práva.

- F. polemizuje s „právně-diskursivním pojetím moci“: **moc** jako soubor institucí, aparát, který vládne ostatním; moc ztotožněna se zákonem, který je pochopen negativně (říká „ne“): **moc** jako zakazování, utlačování, ovládnání.
- To byla **moc feudála**: historicky překonaná podoba moci.
- Moderní evropská společnost – nová forma moci, která nezakazuje, ale pořádkem reguluje každodenní život.
- **Moc** se v dějinách proměňovala – neexistuje ahistorická substance moci.

4) Moc je produktivní

- **Moc** nezakazuje a neničí – ale je pozitivní: tvoří.
- a) **Disciplinární moc** tvoří poslušná a výkonná individua.
- b) **Biopolitika** tvoří zdravou, plodnou a pracovitou populaci.
- Díky moci máme očkování, kanalizaci, internáty a domovy důchodců... atd.
- V pozadí těchto vymožeností nestojí „dobro“, ale zvyšování efektivity populace.

5) Nemožnost **odporu**.

- ▶ F. analýzy vyznívají pesimisticky, pokud jde o možnost vzpoury proti **moci**.
- ▶ Všudypřítomnost **moci** znamená, že neexistuje efektivní obrana.
- ▶ Nezkoumal možnosti odporu – nevěřil v nastolení spravedlivé „politicky korektní“ společnosti.
- ▶ Není možné svrhnout moc – ale lze bojovat proti lokálním a konkrétním formám útlaku.

„Shrnuto, hlavním cílem těchto bojů je útočit ani ne tak na tu či onu instituci moci, skupinu, elitu nebo třídu, ale spíše na techniku, na formu moci.“ (SubjMoc 202)

- ▶ Proti **moci** se nebojuje násilí, ale napadáním ideologie, o kterou se **moc** opírá.
- ▶ F. nepřímo podpořil mnohá antiautoritářská hnutí.

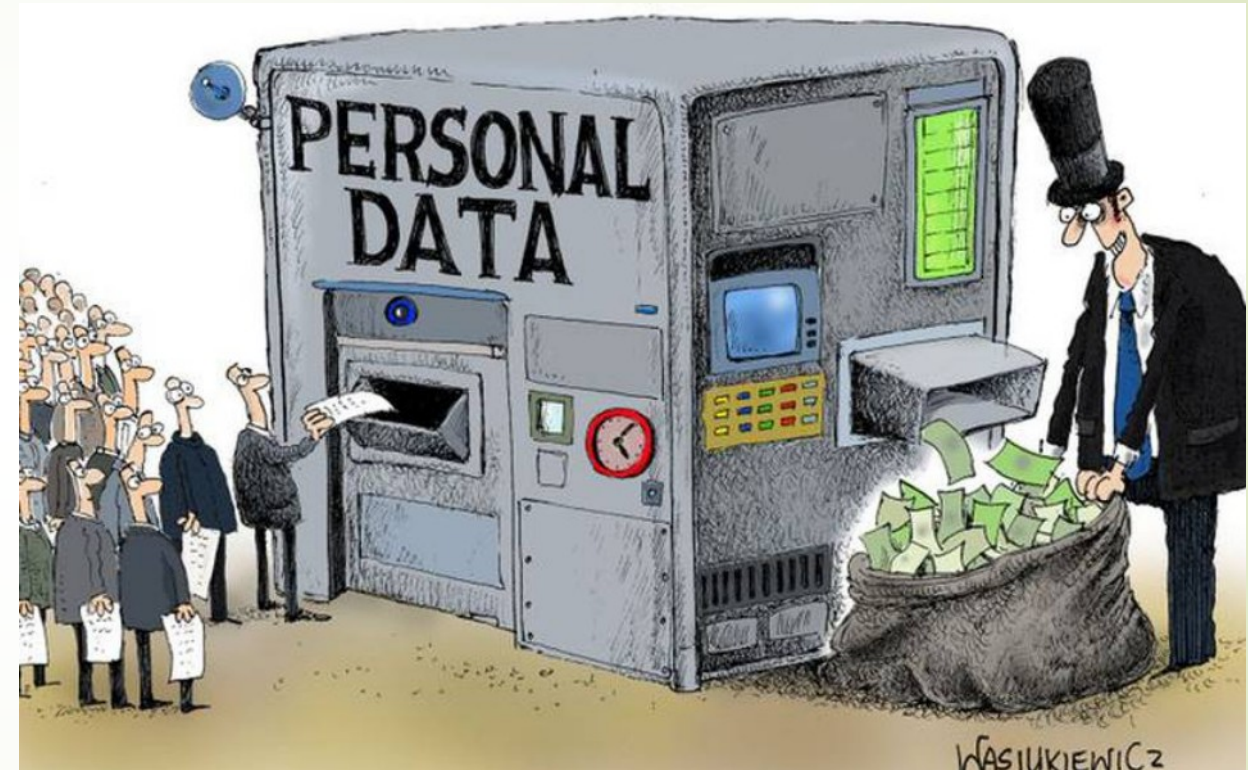
6) **Moc** je vždy spojená s věděním – vědění = **moc**.

- Disciplíny → sbírání dat → každý z nás má složku.
- Moc = nenasytná touha po věděním.
- Data → statistiky → průměry → normy → vylučování při nesplnění → další data.
- **Biopolitika** – vědy globální a stastické: ekonomie, demografie, epidemiologie nebo sociologie → řízení populace státem.
- **Disciplinární moc** – vědy orientované na individua: psychiatrie, psychologie, pedagogika, sexuologie, medicína; kategorizace , klasifikace, nucení k identifikaci (škatulkování).
- Vědy, které se tváří jako objektivní, ve skutečnosti vytváří mocenské vztahy.
- F. byl velmi skeptický ohledně „pravdy“ v těchto „podivných vědách“: existují jen režimy pravdy, které si vytváří každá společnost.

7) Moc vytváří **subjekty**.

- ▶ „Mým cílem bylo vypracovat historii různých způsobů, jimiž jsou v naší kultuře lidské bytosti přetvářeny v subjekty (...) Obecným tématem mého výzkumu tedy není moc, ale subjekt.“ (SM, s. 195)
- ▶ F. nevěří v přirozenost **subjektu**.
- ▶ **Ego** vzniká působením diskursu.
- ▶ Descartovo myslící ego je vědomí bílého vzdělaného heterosexuálního muže své doby.
- ▶ **Subjekt je něco zhotoveného**: nemůže být východiskem epistemologického zkoumání.
- ▶ „Existují dva významy slova subjekt: být podřízený někomu jinému skrze kontrolu a závislost, a být svázán se svou vlastní identitou prostřednictvím svědomí nebo sebezpoznání. Oba významy jsou formou moci, která dobývá a podřizuje si.“ (SaM, 202)

- a) Subjektivita jako podřízenost (*subiectum*): jsme podřízení disciplinačním a biopolitickým mechanismům.
- b) Že disciplíny i biopolitika formují to, jak si sami sobě rozumíme: vytváření interiorizovaného dohledu – svědomí.
- Sami se identifikujeme s diskursivními kategoriemi biopolitických disciplín a rozumíme sobě samým podle nich: heterosexuality, vzorní školáci, „zlobivé holky“, hodní, zlí a oškliví...
- Problém s daty není ve sbírání osobních údajů – problém spočívá, že data nás definují jako subjekt: subjekt pečující moci...

9. Poznámky na závěr

- F. byl kritizován kvůli morálnímu i epistemologickému relativismu.
- F. měl enormní vliv: feminismus, antiautoritářská hnutí – bránění disciplinaci = rozvoj bio-eko-eko-raw životní filosofie příklad.
- F. měl velký vliv na sociální vědy: navazuje na něj sociální konstruktivismus = sociální původ kategorií jako rasa, pohlaví, etnicita, mužství, šílenství atd.
- **Biomoc** spolu s rozvojem aplikované vědy stojí za civilizačním rozmachem a triumfem Evropy =
 - a) Rozvoj brutálního imperialismu.
 - b) Vznik relativně svobodné a demokratické společnosti založené víceméně na vědě → je otázkou zda, masivní rušení disciplinárních a biopolitických mechanismů neznamena konec naší civilizace, resp. jejího postavení.

Pro F. platilo, že hlavním nepřítelem svobodného individua je stát, jeho instituce, jeho biopolitika: Problém, který před námi stojí, „nespočívá v pokusu osvobodit jedince od státu a od jeho institucí, nýbrž v tom, že my se osvobodíme od státu a od typu individualizace, který je se státem spojen. Musíme prosadit nové formy subjektivity odmítnutí toho druhu individuality, který nám byl ukládán po několik století“

(Subj.Moc 209).

- Globalizace a neoliberalismus přinesly oslabení úlohy státu a posílení korporací. Změnily se i státní instituce – k větší vstřícnosti.
- Souhrnně: autoritářská moderní společnost, kterou popisovali Horkheimer, Adorno a Foucault je asi od 80. let na ústupu. Žijeme v lepší společnosti?
- Například Slavoj [Žižek](#) ukazuje, že **kultura politické korektnosti** vedla k nové, ještě důmyslnější formě autoritářského útlaku .

